

Suhtlusõigus ja selle tagamine

Karina Lõhmus-Ein, *mag. iur.*

Vandeadvokaat

- Lapsel ja vanemal on vastastikune õigus teineteisega isiklikult suhelda. Kumbki vanem ega muu last kasvatav isik ei tohi kahjustada lapse suhet vanemaga (PKS § 143 lg 1 ja 2).
- Lapse ja vanema vaheline suhe on kaitstud nii siseriiklike- kui rahvusvaheliste õigusaktidega. Tegemist ei ole üksnes perekonnaõigusest tuleneva subjektiivse õigusega, vaid inim- ja põhiõigusega, mis kuulub õiguse perekonnavalule kaitsealasse ning mille kaitse on tagatud EIÕK artikliga 8 ja Põhiseaduse paragrahviga 26.
- Lapse ja vanema suhtlemise mittevõimaldamine riivab õigust perekonnavalule. Selline riive on põhjendatud üksnes siis, kui see on kooskõlas seadusega ja vajalik demokraatlikus ühiskonnas. Seejuures on Euroopa Inimõiguste Kohus seisukohal, et EIÕK artiklist 8 tuleneb riigile positiivne kohustus tagada lapse ja vanema suhte kaitse (vt näit Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused *Hokkanen vs Soome* 23.09.1994, *H.N vs Poola* 13.12.2005).
- Suhtlusõiguse või selle tingimuste osas kokkuleppele mitte jõudmise korral on lahuselaval vanemal õigus nõuda suhtlusõiguse määramist kohtu poolt. Suhtlusõiguse määramisel lähtutakse eelkõige lapse huvidest. Vähemalt 10-aastase lapse peab kohus tema arvamuse selgitamiseks kuulama ära isiklikult.
- Suhtlemiskorra regulatsioon peab tagama lahuselava vanema ja lapse suhtlemisõiguse määral, mis vastab lapse huvidele ja tagab lapsele LaKS §-s 28 sätestatud õiguse säilitada ühest vanemast lahuselu korral isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga (vt Riigikohtu otsus nr 3-2-1-13-07).
- Suhtlusõigust puudutava avalduse lahendamisel on kohtul õigus reguleerida vanema suhtlemist lapsega menetluse ajal (TsMS § 378 lg 3 p 2). Kohus võib nimetatud küsimuse lahendada vanema avalduse alusel või omaalgatuslikult. Võimalus reguleerida suhtlusõigust menetluse ajal aitab kaasa vanema ja lapse suhete säilimisele ning tagab nende õiguste kaitse menetluse ajal. Lapse ja vanema suhete katkemine võib viia nendevahelise suhete kadumiseni, seetõttu on oluline, et olukorras, kus lahuselav vanem ei saa lapsega suhelda, määrab kohus kindlaks suhtlusõiguse tingimused menetluse ajaks, tehes seda võimalikult kiiresti ja vajadusel enda algatusel.
- Vanemal peab reeglina olema võimalus suhelda lapsega ilma teise vanema või kolmandate isikute juuresolekuta, enda valitud kohas. Kui lapse suhtlemine vanemaga võib last kahjustada, saab suhtlemise tingimuseks seada kolmandate isikute juuresoleku lapse ja vanema

kohtumisel. Sellise tingimuse seadmine on käsitatav olulise suhtlusõiguse piiranguna, mistõttu selle kohaldamine peab olema äärmiselt põhjendatud.

- Kohtu poolt määratud suhtlusõiguse tingimuste rikkumise ja suhtlusõiguse teostamise takistamise korral on lahuselaval vanemal õigus teavitada kohut kohtulahendi mittetäitmisest ja taotleda lepitusmenetluse läbiviimist. Lepitusmenetluse ebaõnnestumise korral on kohtul õigus määrata kohtulahendit mittetäitva vanema suhtes sunnivahendite rakendamine, muuta suhtlusõiguse tingimusi, muuta vanema õigusi lapse suhtes, sh anda otsustusõigus lapse elukoha osas teisele vanemale. Pärast lepitusmenetluse läbiviimist ja selle ebaõnnestumist on vanemal õigus algatada täitemenetlus suhtlusõigust määrava kohtulahendi täitmiseks (vt RKO 3-2-1-118-09).
- Täitemenetluse läbiviimisel on kohtutäituril suhtlusõigust reguleeriva kohtulahendi täitmiseks õigus:
 - kasutada kohustatud isiku suhtes kohtu loal jõudu (TMS § 179 lg 4);
 - teha kohtule ettepanek kohustatud isiku trahvimiseks (TMS § 183 lg 1);
 - taotleda kohtult kohustatud isikule aresti määramist (TMS § 183 lg 4).
- Kui vanem või muu last kasvatav isik ei täida kohtulahendit, millega lahuselavale vanemale antud õigus lapsega suhelda, ja teda on selle eest täitemenetluses trahvitud või kui tema suhtes on selle eest täitemenetluses kohaldatud aresti, on suhtlusõiguse teostamist takistavat vanemat või muud last kasvatavat isikut võimalik kriminaalkorras karistada (KarS § 331¹).
- Suhtlusõiguse määramist ja selle tagamist puudutavad menetlused tuleb läbi viia võimalikult kiiresti ja efektiivselt. Pikk menetlus ja kestav võimatus suhtlusõigust teostada võib viia selleni, et laps võõrdub vanemast ega soovi temaga enam suhelda. Kuna suhtlusõiguse määramisel tuleb arvestada eelkõige lapse huve, siis võib see viia olukorrani, kus suhtlusõiguse tagamine pole enam võimalik, sest lapse huvi vanemaga mitte suhelda kaalub üles vanema õiguse lapsega suhelda.
- Suhtlusõigust reguleeriva kohtulahendi sundtäitmine on keeruline ja problemaatiline. Samas lasub riigil kohustus teha parim sooritus selleks, et suhtlusõiguse teostamine oleks tagatud ja et õigus lapsega suhelda ei jääks vanema jaoks üksnes deklaratiivseks õiguseks. Suhtlusõiguse, sh selle teostamise, tagamata jätmine on käsitatav lahuselava vanema õiguste rikkumise ja riigi kohustuste täitmata jätmisena.